

Bâb'ın İlk Çağrısı Bağlamında Bahâiliğin Din İddiası

The Claim of Religion of Bahâ'ism in the Context of Bâb's First Call

Yusuf SANSARKAN*

Öz

Bahâilik Şiâ'nın İsnâaşeriyye koluna dayanan, İslâm'ın içinden çıkan bir harekettir. İki temel evreden oluşan Bahâilik tarihinin ilk evresini Bâbilik oluşturmaktadır. Yeni ve bağımsız bir din olduğunu iddia eden Bahâilik, ilk evresini oluşturan Bâbiliğin de din olduğunu savunmaktadır. Bâbilik, 1260/1844 yılında Mirza Ali Muhammed adındaki Şii bir tüccarın başlattığı ve İsnâaşeriyye'nin gaib on ikinci imamına açılan kapı (bâb) olduğunu iddia ettiği bir akımdır. Çalışma, Bâbiliğin ilk dönemde bağımsız bir din değil İsnâaşerî bir hareket olarak ortaya çıktığını, Bâb'ın ilk çağrısı özelinde ortaya koymaya çalışmaktadır. Bâbiliğin yeni bir din değil de Şii bir akım olarak ortaya çıktığının tespiti üzerine inşa edilen Bahâiliğin din iddiasının değerlendirilmesi açısından önemlidir. Araştırma, Ali Muhammed'in bâblık iddiasında bulunmasına giden yolun arkaplanına, ilk çağrısına, bâb-kâim-peygamber şeklindeki kademeli ilerleyişine odaklanırken; Bâbilik/Bahâilik üzerine yapılmış bilimsel çalışmalar ile Bâb, Bahâullah ve diğer Bahâi liderlerin yazılarından yararlanarak hipotezini delillendirmeye çalışmaktadır. Haya-

Abstract

Bahâ'ism is a movement based on the Ithnâ 'Ashariyya branch of the Shî'â and arose from within Islam. The first phase of the history of Bahâ'ism, which consists of the basic phases, is Bâbism. Bahâ'ism, claiming to be a new and independent religion, asserts that Bâbism, which constitutes its first phase, is also a religion. Bâbism is a movement that began in 1260/1844 by a Shî'ite merchant named 'Ali Muhammad. He claimed to be the bâb (gate) of the twelfth imâm of Ithnâ 'Ashariyya. The objective of this study is to demonstrate, through the first call of the Bâb, that in the early period, Bâbism emerged as an Ithnâ 'Ashari movement, rather than an independent religion. The determination that Bâbism originated as a Shî'ite movement rather than a new religion is essential in assessing the religious legitimacy of Bahâ'ism, which was founded on Bâbism. The study focuses on the background of 'Ali Muhammad's claim to be the bâb, his initial call, and his gradual evolution from bâb, kâ'im, and prophet. This study attempts to prove its hypothesis by using scholarly works on Bâbism/Bahâ'ism and the writings of

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye, yusuf.sansarkan@dpu.edu.tr Orcid: 0000-0001-8010-4173

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
04.04.2024	12.06.2024	30.06.2024

DOI 10.18403/emakalat.1464917

tının sonuna doğru peygamber olduğunu iddia etse de Ali Muhammed'in davetini İsnâaşeri gaib imamın bâbı olduğu çağrısıyla başlattığı, bu nedenle Bahâilerin Bâbîliği ilk andan beri din saymalarına yönelik iddialarının tarihî verilerle çeliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, bilimsel araştırma ve yayın etiğine riayet edilerek hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Mezhepler Tarihi, Bâbîlik, Bahâîlik, Bâb, Bahâullah.

Bâb, Bahâ' Allâh, and other Bahâî leaders. Although 'Ali Muḥammad claimed to be a prophet towards the end of his life, it is historically accurate to state that he began his invitation by calling himself the bâb of the Ithnâ 'Ashari imâm. Besides the Bahâ'is' claim that Bâbism was a religion from the beginning is contradicted by historical data. This study has been prepared by scientific research and publication ethics.

Keywords: History of Islamic Sects, Bâbism, Bahâ'ism, Bâb, Bahâ' Allâh.

Giriş

Yakın tarihte, ilahi bir din olma iddiasıyla ortaya çıkan ve 180'den fazla ülkede temsilcilikleri bulunan Bahâîlik, Şia'nın İsnâaşeriyye kolunun hüküm sürdüğü İran'da Bâbîlik adıyla serüvenine başlamıştır. Bâbîliğin kurucusu Ali Muhammed (ö. 1266/1850) İsnâaşeriyye mezhebinde gaib imama iletişim kuran, ona açılan kapı anlamına gelen *bâb*¹ adıyla harekete geçmiştir. Bâbîlik, genç bir tüccar olan Ali Muhammed'in 1269/1844 yılında, İran'ın Şiraz kentinde, gaib on ikinci imamın bâbı olduğu gerekçesiyle zuhur etmesiyle başlamıştır. Ali Muhammed'in bu iddiasından sonra çok sayıda Şii ona tabi olmuş, bu durum İran'ın resmi mezhebi olan İsnâaşeriyye'ye bağlı alimlerin ve dolayısıyla da iktidarın onlara karşı cephe almasına neden olmuştur. 1263/1847 tarihinde Bâbîler ile Şii Müslümanlar arasında çatışmalar meydana gelmiş, bundan kısa bir süre sonra Azerbaycan'da sürgünde bulunan Bâb, sorgulanmak üzere Tebriz'e götürülmüştür. 1264/1848 yılında gerçekleşen bu sorgulama esnasında, bugüne kadar müjdelediği Kâim'in kendisi olduğunu ileri süren Bâb, Türkiye'ye yakın Çihrik kalesinde hapsedilmiştir. O hapisteyken toplanan Bâbîler, İslâm ile olan bağlarını koparmış ve Bâbîliğin yeni bir din olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu arada Bâb, Kur'an'dan daha yüce bir kitap olduğunu iddia ettiği *Beyan*'ın indiğini ortaya atmıştır.

Bâb'ın 1266/1850 tarihinde kurşuna dizilerek öldürülmesinden sonra Bâbîler tarafından Nasırüddin Şah'a² (ö. 1313/1896) suikast düzenlenmiş, Şah'ın yaralanmasıyla sonuçlanan suikast, Bâbîler için

¹ Metin Yurdağür, "Bab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991).

² 1848-1896 yılları arasında hüküm süren Kaçar hükümdarı. Suâd Pirâ - Osman Gazi Özgüdenli, "Nasırüddin Şah," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006).

zor günlerin başlamasına sebep olmuştur. Bâb'ın zuhurunu ilan edişinden altı yıl sonra öldürülmesiyle liderlik, Subh-i Ezel lakaplı Yahya Nuri'ye (ö. 1330/1912) geçmiş, ancak daha sonra ağabeyi, Bahâullah lakaplı Hüseyin Ali (ö. 1309/1892), Bâbî topluluğun liderliğini kardeşinden almıştır. Bâbilerin yoğun baskı altında kalması, yeni dinin dağılma noktasına gelmesine neden olmuş ancak Bahâullah, Bâbileri ayakta tutma adına yoğun bir biçimde çalışmaya devam etmiştir. 1282/1266 yılında, Bâb'ın vekili Subh-i Ezel ile Edirne'de sürgünderken peygamberliğini izhar etmesi, Bâbilîğin Ezeli-Bahâî olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Bâbilerin büyük çoğunluğunun Bahâullah'a tabi olması, Bahâilîğin, Bâb'la başlayan hareketin devamı olmasını sağlamıştır.³ Bahâullah'ın hareketin liderliğini ele almasıyla Bâbilik, Bahâilik adıyla yeni bir din olma iddiasına doğru evrilmiştir.

Bahâiler, dinlerinin Bâbilîğin değişime uğramış halinden ziyade, en başından yeni bir din olarak ortaya çıktığı fikrini savunmaktadır. Bâb'ı Bahâullah'ın müjdecisi kabul eden Bahâilere göre Ali Muhammed, gaib imamın bâbı değil, en başından beri müstakil bir peygamberdir. Buna karşılık Bahâilîğin din mi mezhep mi yoksa yeni bir dinî hareket mi olduğu tartışmalıdır. Bahâilîğin bir kitaba, peygambere ve sisteme sahip olduğunu savunarak din olduğunu kabul eden iddialar bulunduğu gibi,⁴ bunların müstakil bir din olmak için yeterli olmadığını ortaya koyarak aksini iddia edenler de vardır.⁵

Bu araştırma, Ali Muhammed'in hangi iddiayla ortaya çıktığından hareketle Bâbilîğin/Bahâilîğin din veya İsnâaşeriyye mezhebinin bir kolu hüviyetinde olup olmadığını tartışmak üzere kaleme alınmıştır. Müstakil bir din olduğunu savunan ve bu doğrultuda örgütlenen Bahâilîğin din veya mezhep olduğunu belirlemek bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu bağlamda çalışma, müstakil bir din olarak

³ Bâbilik/Bahâilik tarihi için bk. Ethem Ruhi Fıçlalı, *Bâbilik ve Bahâilik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020).

⁴ Hüseyin Bal, *Bahâilik Bir Din Midir: Sosyolojik Bir Araştırma* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011), 374; Bunun yanında Bahâilîğin din ya da mezhep sayılamayacağı ve yabancı güçler tarafından, İran'ın birliğine ve İslâm'a zarar vermek amacıyla kurulan eklektik ve sığ bir yapılanma olduğunu dile getirenlere de rastlanmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Süleyman Çam, "İhsan Mahvi'nin Mahfil Mecmuasındaki Makaleleri Bağlamında Bâbilik ve Bahâilik," *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (2021), 350; Süleyman Çam, "Mehmet Râif Organ'a Göre Bâbilik/Bahâilik Hareketi ve Bu Harekete Yönelttiği Bazı Tenkitleri," *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2022), 190; Süleyman Çam, "Osman Nuri Ergin'in Çalışmalarında Bahâilik Hareketi," *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022), 111.

⁵ Ethem Ruhi Fıçlalı - Ramazan Şimşek, "Bahâilik ve Kitabü'l-Akdes (Türkçe Çeviri)," *e-Makalat* 3/2 (2010), 31.

kabul görme arzusundaki Bahâilerin, ortaya çıktıkları dönemin tarihi verilerini yorumlama biçimlerini, tarafsız bir gözle ele alma hedefindedir.

Ali Muhammed'in ilk çağrısı bâblığa yaptığı varsayılsa da Bahâilerin Bâbiliği başlangıcından itibaren din kabul etme çabası, davetini başlattığında hangi iddiayla ortaya çıktığı konusunda bir belirsizliğin oluşmasına yol açmıştır. Ali Muhammed'in hareketi bâb, mehdi veya peygamber olarak başlatıp başlatmadığının tespitinin, Bahâilerin iddialarını yorumlama açısından somut veriler sunması beklenmektedir. İki bölümden müteşekkil çalışmanın ilk bölümünde Bâb'ın zuhur etmesinde etkili olan etmenlere, ilk çağrısına ve davet sürecine odaklanılmışken ikinci bölümde Bahâilerin iddialarına ve Bahâullah'ın zuhuruna değinilmiştir.

1. Bâb'ın Çağrısı

1.1. Bâblığa Giden Yolun Arkaplanı

Ali Muhammed'in Bâb olarak zuhurunu ilan ettiği dönemde, (1260/1844) İran coğrafyası gaib imamı beklemektedir. İsnâaşeriyeye göre gaib imam hayattadır ve bulutların arkasına saklanmış güneş gibi, doğrudan olmasa bile insanlara fayda sağlamaya devam etmektedir. Takva sahibi ve kalbi temiz olanlar, imamın faydalarından geçmişte yararlanmıştır.⁶ İmamın hayatta sayılması ve ona ihtiyaç duyan toplumdaki kopmayacağına dair bu inanç, ona birtakım kişilerin ulaşabildiği fikrinin korunmasına da yol açmıştır. Nitekim imamın gaybete girdiği, küçük gaybet adıyla anılan, 260/874-329/941 arası dönemde, imamın vekillerinin onunla yüz yüze görüştüğü kabul edilmektedir.⁷ İmamın gaybetinin uzaması ve vekillik müessesesinin sistemleşmeye başlaması, sonraki dönemlerde de birçok kişinin imamla görüştüğünü iddia etmesine yol açmış, bunlardan bazıları kabul görürken bazıları yalancılıkla itham edilmiştir.⁸

Bâb'ın yaşadığı döneme yakın, İran'da tasavvuf etkisini arttırmıştır. Safevî sonrası Şii ulemanın etkisinin azalması sonucu tasavvuf yeniden dirilme aşamasına girmiş, 19. yüzyıldan önce, İran'ın merkez

⁶ Ğa'far Subhânî - Reza Shah-Kazemi, *Doctrines of Shi'i Islam: A Compendium of Imami Beliefs and Practices* (London: Tauris [u.a.], 2011), 117.

⁷ Said Amir Arjomand, "The Crisis of the Imamate and the Institution of Occultation in Twelver Shiism: A Sociohistorical Perspective", *International Journal of Middle East Studies* 28/4 (Kasım 1996), 502-507.

⁸ Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *Kitâbü'l-gaybe*, thk. İbâdullah Tahrânî - Ahmed Nâsîh (Kum: Müessesetü'l-Me'arifi'l-İslâmiyye, 1425), 397.

şehirlerinde yayılmıştır.⁹ Tasavvufun yayılmasında büyük etkiye sahip olan Ni'metullâhiyye tarikatı,¹⁰ 19. yüzyılın hemen öncesinde Şii ulemayla karşı karşıya gelmiş, bunun sonucunda tarikatın İran'da yeniden dirilmesini ve yayılmasını sağlayan temsilci Ma'sum Ali Şah Dekkânî (ö. 1214/1799) idam edilmiştir. Birkaç yıl sonra, Ma'sum Ali Şah'ı idam ettiren Muhammed Ali Bihbehâni'nin (ö. 1216/1801) ölümü akabinde Ni'metullâhiler ile Şiiler arasındaki buzlar erimiş ve tarikat yayılımını sürdürmüştür. Kaçar hanedanı döneminde hem avam hem de havas arasında genişlemeye devam eden tarikata hükümdarlardan da katılanlar olmuştur.¹¹

Ni'metullâhiyye ile tasavvufi düşüncelere ısınan İran'da Şeyhiyye tarikatı, yayılmakta ve taraftar bulmakta zorlanmamıştır. Sünnî bir kurucuya sahip Ni'metullâhiyye'nin aksine Şeyhiyye, Şîa içinde doğmuş bir tarikattir. Ni'metullâhiyye sonradan Şîa'ya meyletmişken Şeyhiyye'nin kurucusu Ahmed el-Ahsâi (ö. 1241/1826) Şîi bir ortamda büyüdüğünden görüşlerinin temeli Şîa'ya dayanmaktadır. Görüşlerinin temeline imameti yerleştiren Ahsâi, Molla Sadra'dan aldığı imamet teorisini geliştirerek imamlarla görüştüğünü ve ilmini onlardan aldığını iddia etmiştir.¹² Şeyhiyye, İran halkı arasında popüler konuma gelince tarikatın lideri Ahsâi de halkın sevgisini kazanmıştır. Halkın teveccühünün yanında Kaçar devlet adamlarının da saygısını kazanan Ahsâi, onlardan iltifat görmüş, Kaçar hükümdarı Feth Ali Şah (1797-1834) ona maddi yardımda bulunmanın yanında, Tahran'da daimi kalması için davette bulunmuştur.¹³ Ahsâi'nin ölümünden sonra tarikatın liderliğini ele alan Kâzım Reştî (ö. 1259/1843) döneminde de Şeyhiyye yayılmaya ve büyümeye devam etmiştir. Ahsâi gibi devlet adamlarıyla arasını iyi tutan Reştî, Şîi görüşlere sahip olmasına rağmen Osmanlı valisi tarafından bile itibar görmüştür.¹⁴

⁹ Abbas Amanat, *Resurrection and Renewal: The Making of the Babi Movement in Iran, 1844-1850* (Los Angeles: Kalimât Press, 2005), 70-71.

¹⁰ Şah Ni'metullâh-ı Veli (ö. 730/1330) tarafından kurulan, İran ve Hint Alt Kıtası'nda etkili olan tarikat. Ni'metullâh-ı Veli sünnîdir ancak mehdilik unsurları barındıran tarikat sonradan Şîiliğe meyletmiştir. Detaylı bilgi için bk. Alexander Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, çev. Nurullah Koltaş (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020), 238.

¹¹ Knysh, *Tasavvuf Tarihi*, 241.

¹² Mongol Bayat, *Mysticism and Dissent: Socioreligious Thought in Qajar Iran* (New York: Syracuse University Press, 1982), 38, 47.

¹³ Bayat, *Mysticism and Dissent*, 39.

¹⁴ Bayat, *Mysticism and Dissent*, 42.

Ni'metullāhiyye, Şeyhiyye gibi tarikatlerle tasavvufî fikirlerin rağbet gördüğü bir ortamda yetişen Bâb, eğitim hayatını yarıda bırakmış bir tüccardır. Şeyhiyye'ye ilgi duymuş, bir süre Reştî'nin yanında kalmış ve ders halkalarına katılmıştır.¹⁵ Şeyhiyye'de imamet önemli bir yer tutmaktadır. Ahsâî imamların insanüstü varlıklar olduğunu, âlemin onlar için var edildiğini savunmaktadır. Ona göre imamların bu dünyada görülmesi gerçek değil ârizidir. *Hurkalyâ*'da¹⁶ bulunan imamlara ulaşmak sıradan insanlar için mümkün olmadığından, onlara ancak o âleme ulaşma seviyesine gelmiş Kâmil Şii ulaşabilir. İmam cismanî âlem ile ruhanî âlem arasındaki kapı (bâb) hükmündeysen Kâmil Şii cismanî âlem ile hurkalya arasındaki kapı konumundadır. İlk dönemden beri hep bir Kâmil Şii bulunmuştur. Onu vazifesi batını bilgileri açıklamaktır.¹⁷

Ahsâî ifade etmese de döneminin Kâmil Şiisi gibi davranmıştır.¹⁸ Halefi Reştî onun bu yönünü kabullenmenin yanında, Kâmil Şii konusunda yeni bir devir başlattığına da inanmıştır. Reştî'ye göre Ahsâî'nin Kâmil Şii olması gibi, yeni yüzyılın da Kâmil Şiisi olacaktır. Sonraki devrin Kâmil Şiisinin tüm özelliklerini bildiğini, onun yaş, sıfat ve görünüşü hakkında bilgi sahibi olduğunu, onu hem akli hem de batını bilgilerle tarif edebileceğini belirten Reştî, baskılar nedeniyle bunu yapamayacağını belirtmiştir. Baskılardan kurtulması ve biraz daha yaşaması halinde yeni devrin Kâmil Şiisinin özelliklerini açıklayan bir risale yazacağını dile getirmesine rağmen bunu yapmadan ölmesi, Şeyhiler arasında, cemaatin liderliği konusunda bir belirsizliğin meydana gelmesine yol açmıştır.¹⁹

Tasavvufî düşüncelerin yoğun etkisi ve Reştî'nin yarattığı beklentinin yanında, bin yıl döngüsü de Bâb'ın harekete geçmesini tetikleyen unsurlardan biri olarak zikredilmelidir.²⁰ On ikinci imamın hicri takvime göre 260 (M 874) yılında gaybete girmesi ve dönüşünün uza-

¹⁵ William McElwee Miller, *The Baha'i Faith: Its History and Teachings* (California: William Carey Library, 1974), 14.

¹⁶ Ahsâî'ye göre hurkalyâ, ruhanî âlem ile cismanî âlem arasında, ikisiyle de bağlantı kurulabilen bir ara alemdir. Detaylı bilgi için bk. Buşra Arslan Meçin, "Şeyh Ahmed Ahsâî'ye Göre Hurkalyâ", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2020), 731-751.

¹⁷ Bayat, *Mysticism and Dissent*, 49-50.

¹⁸ Bayat, *Mysticism and Dissent*, 50.

¹⁹ Bayat, *Mysticism and Dissent*, 54.

²⁰ Peter Smith - William P. Collins, "Babi and Baha'i Millennialism", *The Oxford handbook of millennialism*, ed. Catherine Wessinger (Oxford; New York: Oxford University Press, 2011), 474.

ması, gaybetinin bininci yılında döneceğine yönelik bir beklenti oluşturmuştur. 1260 (M 1844) yılı hakkında birtakım harf hesaplamaları yapılmış, kehanetlerde bulunulmuştur. Söz konusu yorumlar Bâbilikten önce yapıldığı gibi sonraki dönemlerde bazı Bâbi müellifler, 1260 yılının özel olduğunu gösteren yorumlar geliştirmiştir.²¹ Bu inanişâ göre 1260 tarihi zuhurun gerçekleşeceği tarihtir ancak bu zuhurda ne olacağı tam olarak bilinmemektedir. Zuhur gaib imamın, Hz. Hüseyin'in, Bâb'ın ya da bunlardan ikisinin birlikte zuhuru şeklinde olabilir. Öte yandan bu yorumlar İsnâaşeriyye'nin değil, heterodoks Şiilerin görüşü olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim İsnâaşeri Şiiler genel olarak on ikinci imamın dönüşünü kesin kabul etseler dahi buna bir tarih belirtmekten çekinmiş, Allah'a bu tarihi yakınlaştırması için dua etmekle yetinmişlerdir.

Bu atmosfer içinde Ali Muhammed'in kendisini gaib imamın bâbı ilan etmesinin zamanı gelmiştir ancak bunun için bir destek arayışındadır. Aradığı destek Şeyhiliğin önemli isimlerinden biri olan Buşrû'den gelmiştir. Kâzım Reştî öldüğünde ardında bir halef bırakmayınca Şeyhiler tarikatın başına kimin geçeceği konusunda arayış içine girmiştir. Tarikatın başına geçme adayları arasında adı geçen önemli isimlerden biri de Buşrû'dir. Kendini Reştî'nin yerine layık görmeyen Buşrû, hareketin başına geçecek birini arama maksadıyla birkaç şehri dolaştıktan sonra Ali Muhammed'in ikamet ettiği Şiraz'a gelmiş, onunla uzun süren bir görüşmeden sonra ilk inananı olarak Bâbilik saflarında yerini almış ve Hurûf-i hayy'ın²² ilki olmuştur.²³ Buşrû'nin daveti kabulünden sonra 5 Cemaziyelevvel 1260/23 Mayıs 1844 tarihinde Ali Muhammed yeni misyonunu ilan etmiştir.²⁴

1.2. Bâb'ın İlk Çağrısı

Miller, Bâb'ın ortaya çıkışıyla ilgili üç teorinin olduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi Bâb'ın kendisinden sonraki asıl peygamberin müjdecisi konumunda olduğu yönünde, Bahâilerin savunduğu teoridir. İkincisi Ali Muhammed'in bâb iddiasıyla ortaya çıktığı ancak bâb ile kastettiğinin, İsnâaşeriyye'nin kullandığı anlamda olmadığı, terimlerin benzerlik gösterdiği yönündeki iddiadır. Üçüncü iddia ise Bâb'ın İsnâaşeriyye'nin beklediği gaib on ikinci imamın bâbı olduğu

²¹ Detaylı bilgi için bk. Amanat, *Resurrection and Renewal*, 95-96.

²² Bâb'a ilk inanan ve onun yanında duran on sekiz kişiye diri harfler anlamına gelen Huruf-i hayy denir. Detaylı bilgi için bk. Yasin İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahailik ve Türkiye'de Bahailer* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020), 87.

²³ Amanat, *Resurrection and Renewal*, 162-168.

²⁴ Miller, *The Baha'i Faith*, 14.

iddiasıyla zuhur ettiği, ardından beklenen imamın da kendisi ve nihayet peygamber olduğu yönünde kademeli bir ilerleyiş gösterdiği yönündedir.²⁵ Sayılan üç iddianın ilk ikisi, Bâbiliği İsnâaşeriyye'den, dolayısıyla İslâm'dan ayırma çabalarının ve Bahâilîğin müstakil bir din olarak başladığı tezine destek sunar mahiyettedir. Üçüncü iddia ise daha çok Bahâilik karşıtlarının savunmasının beklendiği ve Bâbiliğin bir dinden ziyade İsnâaşeriyye içinde bir heterodoks akım olduğu ana fikrine hizmet etmektedir.

Tarihi veriler, Bâb'ın davetinde kademeli bir ilerleme kaydettiğini göstermektedir.²⁶ Buna göre Ali Muhammed davasını izhar edince, imama çağrıda bulunan bâb (kapı) olduğunu insanlara bildirmiş, birkaç yıl sonra ise beklenen imamın kendisi olduğunu savunmuştur. Bâb'ın böyle bir yola başvurmasının nedeni toplumun tepkisinden çekinmesi ve yeteri kadar taraftara ulaşmayı beklemesi şeklinde zikredilmektedir.²⁷ Öte yandan bu iddia, Bâb'ın en başından beri Kâim olduğunu içermesi nedeniyle, Bâbî/Bahâî görüşe uygun düşmektedir. Nitekim Bâb'ın ilk başlarda Bâb olduğunu iddia etmesinde bile kastının Şii terminolojideki imamın kapısı anlamındaki Bâb değil, Tanrı'ya açılan kapı anlamında Bâb olduğu yönünde yorumlar mevcuttur.²⁸ Bu yorumlar, Bâb'ın peygamberlik iddiasıyla davete başladığı ancak bir süre kimliğini gizlemek ve Şiileri tarafına çekmek amacıyla bir Şii taklidi yaptığını sonucunu vermektedir. Bir peygamberin, Allah'tan aldığı emirle tebliğ görevini ifa etmek için insanları kandırdığı anlamına gelen bu yoruma, Şia'nın *takiyye*²⁹ anlayışı penceresinden bakıldığında yorum, peygamberi küçük düşürücü veya peygamberliğine zarar verici mahiyete düşmekten uzaklaşmaktadır. Bir peygamberin davasını açıkça ilan etmesi ve ilk günden itibaren yeni bir din getirdiğini ilan etmesi beklense de, takiyye inancının o günkü Şii toplumda yer etmiş olması, hem Bâb'ın hem de ona uyan veya onu reddeden toplulukların bunu bir sorun olarak görmemesine yol açmış olabilir.

Ali Muhammed'in davetini izhar ederken ilk iddiasında kastının ne olduğunu tespit etmenin imkânı yoktur ancak onun ilk önce pey-

²⁵ Miller, *The Baha'i Faith*, 14-16.

²⁶ Amanat, *Resurrection and Renewal*, 199.

²⁷ Cânî, *Nuketü'l-kâf*, ed. Edward Brown (Leiden: Brill, 1910), 144-145.

²⁸ Miller, *The Baha'i Faith*, 15.

²⁹ İnsanın canını, malını ve kutsal değerlerini koruyabilmek için gerçek inancını gizlemesi anlamına gelen takiyye hakkında detaylı bilgi için bk. Cemil Hakyemez, *İmamiyye Şiası ve Temel Kavramları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 43.

gamberlik veya kâimlik iddiasında değil, bâblık iddiasında bulunduğu farklı kaynaklardan teyit edilebilmektedir.³⁰ Yani Ali Muhammed'in davetine Bâb olarak başladığına yönelik bir şüphe bulunmamaktadır. Nitekim çevresel şartlar da bunu gerektirmektedir. Bin yıldır gaib olduğuna inanılan, aynı zamanda gaibliğine rağmen aktif bir imam düşüncesinin olduğu Şîi bir toplumda, o yüce imama ulaşabilir olma iddiasında bulunmak, şaşılacak bir durum değildir. Ali Muhammed'den önce aynı iddiayı savunanlar olmuş, bazıları Şîi halk ve otoriteler tarafından kabul görürken birçoğu yalancılıkla suçlanmıştır. Nusayrîliğin kurucusu Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî (ö. 270/883) ve *Ene'l-Hakk* sözüyle meşhur Hallâc-ı Mansûr, (ö. 309/922) Bâb olduğunu iddia edenlerden sadece ikisidir.³¹ Daha önceki vekiller, sefirler, bâblar gibi davetine Bâb olarak başlayan Ali Muhammed'in bâblık iddiasında bulunurken kastının ne olduğu da tartışma konusu edilmiştir. Kastının gaib imama açılan kapı olduğunu savunanlar bulunduğu gibi Tanrı'ya açılan kapı anlamında onu daha yüce bir makama yerleştirenler de olmuştur.³² Ali Muhammed'in görevinin tam olarak ne olduğu, ilk Bâbîler arasında bile cevap bulamamıştır. Bu biraz Şîâ'nın batnî yorumu, biraz Şeyhiyye biraz da Bâb'ın kendisinden kaynaklanmaktadır.³³

Bâb'ın davetinin başında, Şîi terminolojideki anlamıyla bâblık iddiasında bulunduğu, onun birkaç yıl sonra Kâim olduğunu iddia etmesinden hareketle savunulabilir. İlk başından beri Kâim ya da peygamber olduğunu savunması durumunda 1263/1848 yılında, Tebriz'de gerçekleştirilen sorgulamasında mehdilik iddiasında bulunması³⁴ yeni bir gelişme olmayacaktır. Başından beri bilindiği için bu iddiası kronolojide yeni bir olay adı altında değil, devam eden durum şeklinde anlatılacaktır. Yani Bâb'ın kademeli bir biçimde davetini ilan etmesi, onun Şîi terminolojideki bâb olarak başladığını gösteren bir delildir. Onun takiyye yaptığı, amacının yeni bir din getirmek olduğu,

³⁰ Said Amir Arjomand, *The Shadow of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order and Societal Change in Shi'ite Iran from the Beginning to 1890* (Chicago: Univ. Pr, 1987), 254; Smith - Collins, "Babi and Baha'i Millennialism", 479.

³¹ Tûsî'nin yalancı bâblar listesine ulaşmak için bk. Tûsî, *Kitâbü'l-gaybe*, 397.

³² Şeyhiyye'ye göre imamlar Allah'a açılan kapılardır. Allah'a ulaşması imkânsız olan insanlar, imamlar vasıtasıyla Allah'a ulaşabilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Bayat, *Mysticism and Dissent*, 48.

³³ Smith - Collins, "Babi and Baha'i Millennialism", 479.

³⁴ Siyamak Zabihi-Moghaddem, "The Bâbî-State Conflict in Mâzandarân: Background, Analysis and Review of Sources", *Studies in modern religions and religious movements and the Babi-Baha'i faiths*, ed. Moshe Sharon, Numen book series. Studies in the history of religions, v. 104 (Leiden ; Boston: Brill, 2004), 181.

bunun için çevresel şartları kullandığı iddia edilebilir ama bunları kanıtlamanın bir yolu yoktur. Zahirde görünen, Ali Muhammed'in gaib imama açılan kapı anlamında bâb olduğunu iddia ettiği ve birkaç yıl sonra iddiasına, sadece bâb değil, gaib imamın da kendisi olduğunu eklediği şeklindedir.

1.3. Bâb'ın Davet Süreci

Bâb'ın savunusuna ve sözlerine bakıldığında, onun yeni bir din-den ziyade İsnâaşeriyye içinde bir çeşit reforma çağırdığı görülmektedir. Onun ortodox bir Şii olmadığı ortadadır ancak çocukluğundan beri farklı bir kişiliğe sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda heterodoks fikirler taşıması olağan karşılanabilir. Özellikle medreseyi sevmemesi ve eğitimini yarıda bırakması, farklı görüşler ortaya koymasına yol açmış olmalıdır. Bu durumun sonucunda o, yazdıklarının bir eğitim ürünü değil, sezgisel bilgiler olduğunu dile getirmiş, batını yönünü ortaya koymaya çalışmıştır.³⁵ Şeyhiyye'ye dahil olmasa da onun Kâzım Reştî'den etkilendiği bilinmektedir. Reştî'nin imametle ilgili düşünceleri İsnâaşeriyye'nin görüşlerine uymadığından, Bâb Şiiler için aşırı bir yorumcu, diğer bir ifadeyle heterodoks kabul edilmiştir. İsnâaşeriyye, imamları masum saymak, onlara birtakım insanüstü vasıflar vermekle birlikte,³⁶ Şeyhiyye gibi onların ruhanî âlemin üyeleri olduğunu iddia etmemiştir. Şeyhiyye ve ondan etkilenen Bâb'ın batını karakteri, Şiilerin batınlılığını aşan bir konumda olduğundan, İsnâaşerî ulema tarafından heterodoks sınıfına dahil edilmiştir.

Bâb'ın heterodoksluğu ilk günden itibaren yeni bir din kurmaya çalıştığı anlamına gelmemektedir. Davetinin ilk dönemlerindeki teliflerinden, İsnâaşeriyye'ye bağlı olduğu anlaşılabilir.³⁷ İlk yazılarında gaib imamı ve Hz. Hüseyin'i yüce kabul ettiği, onlara özlem duyduğu görülmekte, gaib imam için "canım ona feda olsun" tarzında ifadeler kullandığına şahit olunmaktadır.³⁸ Bâb'ın Şiiliği, yukarıda da ifade edildiği gibi ortodoks bir Şiilikten ziyade, özellikle Şeyhiyye etkisiyle heterodoks bir karakter barındırmaktadır. İsnâaşeriyye'deki

³⁵ Amanat, *Resurrection and Renewal*, 117-118.

³⁶ Hakyemez, *İmamiyye Şiası*, 32.

³⁷ Amanat, *Resurrection and Renewal*, 198.

³⁸ Bâb, "Sahife-i Adliyye", *Mecmu'a-i Âsar-i Hazreti A'lâ*, ed. Lâmi' (INBA, 1957), 82/179.

sefirlik (bâblık) kurumu, sadece küçük gaybet döneminde devam etmiş ve 328/940 yılında son sefirin ölümüyle son bulmuştur.³⁹ Sefirliğin devam etmemesi ve söz konusu heterodoks yanı nedeniyle bâblık iddiasının Şii otoriteler tarafından reddedilmesi beklenen bir olgudur ki Bahâiler bu reddi lehlerine bir delil olarak kullanmış, Bâb'ın Bahâullah'a yol açtığını savunmuştur.⁴⁰

Bâb'ın davetini izhar ettiği sıradaki söz ve davranışlarına bakıldığında onun yeni bir din getirme amacında olmadığı görülebilmektedir. İlk yazılarında Kâim'i üçüncü bir şahıs olarak övmesi bile bu iddiayı delillendirmek için yeterlidir. Yine yazılarından onun Müslüman bir Şii olduğu açık bir şekilde anlaşılabilir. *Sahife-i Adliyye*'de herhangi bir Şii gibi İsnâaşeriyye'nin imamlarını saymakta, Hz. Peygamber'i anarken salavat getirmekte ve hatta Hz. Peygamber'in şeriatının kıyamete kadar devam edeceğini söylemektedir.⁴¹ Davetini izhar ettiği yıl içinde Mekke'ye gittiği, burada Mekke şerifine Kâim olduğunu söylediği ancak şerifin onu ciddiye almadığı aktarılmaktadır.⁴² Mekke'ye gitmesinin sebebi, inanişâ göre Kâim'in Mekke'de zühur edeceğidir. Bâb'ın bu yola başvurması, onun Şia içinde kabul görmeye çalışmasına işaret etmektedir. Bu da onun yeni bir din getirmeye çalıştığının aksi anlamına gelmektedir. Bâblık iddiasında bulunduğu yıl içinde hemen kâimlik iddiasında bulunması akla soru işaretleri getirirse de kâimliğin İslâm dairesinden çıkma anlamına gelmemesi, yukarıdaki savunuya zarar vermemektedir.

Ali Muhammed 1260/1844 yılında Bâb olma iddiasıyla ortaya çıkışından sonra Şiraz, Tebriz, Tahran ve İsfahan gibi şehirlerde davetini yaymaya başlamıştır.⁴³ Şii ulema ve Kaçar hükümeti Bâbilîğin yayılmasına karşı önlem almaya çalışsa da davet halk arasında etkili olduğundan tamamen durdurulamamış, ancak Bâb yoğun baskılara maruz kalmıştır. Şiraz'a dönen Bâb'a ulema tarafından baskı artınca camiye gidip bâb olduğunu reddetmek zorunda kalmış,⁴⁴ bundan

³⁹ Cemil Hakyemez, *Şia'da Gaybet İnanıcı ve Gaip On İkinci İmam el-Mehdî* (Ankara: İSAM, 2016), 133.

⁴⁰ Şevki Efendi, *Bahâi Dininin 1. Yüz Yılı*, çev. Suna Bozkır (Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, ts.), 4.

⁴¹ Bâb, "Sahife-i Adliyye", 82/143.

⁴² Miller 1844 yılında Bâb'ın mehdilik iddiasında bulunmasını söylenti olarak nitelermektedir. Miller, *The Baha'i Faith*, 18; Bir Bâbi tarafından onun Kabe'nin kapısında, çok sayıda hacıya yüksek sesle ve üç kere "Beklediğiniz kâim benim." dediği, hacıların bu sesi duyduğu ve anladığı da iddia edilmektedir. Amanat, *Resurrection and Renewal*, 243-244.

⁴³ Fığlalı - Şimşek, "Bahâilik ve Kitabül-Akdes (Türkçe Çeviri)", 12.

⁴⁴ Miller, *The Baha'i Faith*, 18-19.

sonraki dönemde, etkili olduğu bölgelerden uzaklaştırılmak için Azerbaycan'a sürgün edilmiştir. 1263/1847 yılında Bâbiler ile karşıtları arasında çatışmalar başlamış, 1264/1848 yılında Bâb sorgulanmak üzere, veliaht prensin yönettiği Tebriz'e götürülmüştür. Bu sorgulamalarda doktorlar tarafından akıl sağlığının yerinde olup olmadığının tespiti için muayene edilmiş,⁴⁵ aşağılanmış ve hatta darbedilmiştir. Zabihi-Moghaddem, Bâb'ın falakaya yatırıldığı için ilk kez burada açıkça Kâim olduğunu söylediğini ifade etmektedir.⁴⁶

1264/1848 yılının ilkbaharında, Bâbiliğin öncüleri tarafından Be-deşt'te bir toplantı yapılmış ve Ali Muhammed'in artık Kâim değil peygamber olduğuna, İslâm dininin nesh edildiğine karar verilmiştir.⁴⁷ Bâb'ın önceki yazıları ve sözleri, bu yeni iddiaya uyacak şekilde yeniden yorumlanmıştır. Buna göre Bâb toplum hazır olmadığından kademeli bir davet süreci yürütmüş, bâblık ve kâimlik iddialarını, hedefine ulaşmak için bir ara basamak olarak kullanmıştır. Bâb'ın "Hz. Muhammed'in helalleri kıyamete kadar helal, haramları kıyamete kadar helaldir." sözü bile, kıyametin dünyanın sonu anlamında olmadığı, Kâim'in zuhuru anlamında olduğu şeklinde açıklanmıştır.⁴⁸

Tebriz'de, Kaçar veliahtı gözetiminde, Şii alimler tarafından sorgulanan, darbedilen ve aşağılanan Bâb, Çihrik'e hapis haneye geri gönderilmiştir (1264/1848). Burada bulunduğu iki yıl süresince tâbileri için, görüşlerini açıkça ortaya koyan, yol gösterici mahiyette ve yeni dinin fikhî hükümlerini içeren çok sayıda telifatta bulunmuştur.⁴⁹ Tanrı tarafından indirildiğini iddia ettiği *Beyan* kitabını da bu sürede yazan Bâb, artık kâimlik evresini de aşmış, kendisine kitap verilen büyük peygamberlerin sonuncusu olmuştur. İslâm devrinin sona erdiğini, Hz. Muhammed'in şeriatının neshedildiğini ve yeni bir devrin başladığını ileri süren Bâb, peygamber olarak Hz. Muhammed'den, indirilen kitabın ise Kur'an'dan üstün olduğunu iddia etmiştir.⁵⁰

2. Bahâilerin İddiaları

2.1. Bahâilerin Bâb'ın Yeni Bir Din Başlattığına Yönelik İddiası

Bahâilere göre asıl büyük peygamber Bâb değil Bahâullah'tır. Bâb sadece ortamı hazırlamak, insanları Bahâullah'ın getirdiklerine alıştırmak için gönderilmiştir. Yeni dine davet yeteri kadar yayıldığında

⁴⁵ Amanat, *Resurrection and Renewal*, 109.

⁴⁶ Zabihi-Moghaddem, "The Bâbî-State Conflict", 181.

⁴⁷ Miller, *The Baha'i Faith*, 32.

⁴⁸ Cânî, *Nuktetü'l-kâf*, 151.

⁴⁹ Miller, *The Baha'i Faith*, 28.

⁵⁰ Bâb, *Beyân Farsî*, ts., 10.

Bâb'ın görevi tamamlanmış, gelmesi beklenen yüce şahsiyet ve tüm dinlerin birleştiricisi Bahâullah bayrağı devralmıştır. Bahâullah, Bâb'ın tâbilerinden olmasına rağmen onunla eşit değildir. O, Bâb'ın yazılarında gelişini müjdelediği, beklenen ve özlenen peygamberdir. Bahâullah'a indiği iddia edilen *Kitâbü'l-Akdes*, Bâb'ın Bahâullah'ı müjdelediğini, onun yüceliğini ifade ettiğini, Bâb'a inen *Beyan*'ın, Bahâüllâh'ın tek bir kelimesine dahi eş değer olmadığını ifade etmektedir.⁵¹

Bahâilik Bahâullah'ın, Bâb'ın getirdiklerinden yola çıkarak ortaya koyduğu bir sistem olsa da Bahâiler asıl kurucunun Bahâullah olduğunu savunmaktadır. Bâb sadece müjdecî ve hazırlayıcıdır. Ortam yeni bir dinin ortaya konması için müsait değildir. Şevki Efendi (ö. 1957) o dönemdeki İran toplumunu cahil, zalim, vahşi ve dünyanın en bozulmuş ırkı olarak tanımlamaktadır. Şiî ulemayı yobaz, özgürlük düşmanı ve kıskanç olarak betimleyen Şevki Efendi, Kaçar devletini de hedef almaktadır.⁵² Cahil ve aynı anda zalim; halk üzerinde büyük bir etkiye sahip Şiî ulemanın ve iktidarın karşı olduğu bir dinin asıl davetçisinin kendini ortaya atması, dinin başlamadan bitmesine neden olabilecektir. Nitekim söz konusu ortamda Bâb sadece altı yıl yaşayabilmiş ve devlet eliyle öldürülmüştür. Bahâilere göre bu gibi nedenlerle Bahâullah, Bâb'ın onun için ortamı hazırlamasını beklemiştir.

Bahâiler, Bâb'ı daha çok davalarına bir delil niteliğinde zikretmektedir. Bâb'ın belli bir kesim tarafından kabul görmesi, Bahâilerin o kabulden pay almaya çalışmasına yol açmaktadır. Bahâullah, Bâbiliğin getirdiklerinden bazılarını değiştirme yoluna gitse de temelde getirdiği dinin Bâbiliğin devamı olduğunu kabul etmekte ve Bâbî toplumu kendi saflarına çekmeye çalışmaktadır. *Kitâbü'l-Akdes*'te kendini öven Bahâullah, Bâb'ın sadece habercisi konumunda olduğunu, onun da kendi yüceliğini kabul ettiğini ve bunu yazdıklarında açıkça belirttiğini dile getirmektedir. Muhtelif yerlerde *Beyan* ehline⁵³ çağrıda bulunan Bahâullah, kendisinin beklenen kişi olduğunu ve onu kabul etmemeleri durumunda yönlerini kaybedeceklerini söylemektedir.⁵⁴ Bahâullah'ın zuhuruna delil ve bazı şer'î hükümlerin değiştirilmesi haricinde *Kitâbü'l-Akdes* Bâb'a fazla yer vermemekte, onun davasından pek bahsetmemektedir.

⁵¹ Baha' Allâh, *The Kitâb-i Akdas* (Bahâ'i World Center, 2005), 36.

⁵² Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 3-4.

⁵³ *Beyan* ehlinden kasıt Bâb'a tâbi Bâbilerdir.

⁵⁴ Fığlalı - Şimşek, "Bahâilik ve Kitâbü'l-Akdes (Türkçe Çeviri)", 115.

Şevki Efendi Bâb'tan söz ederken onun için ilk sebep, dönüşü beklenen Kâim, sâhibü'z-zaman, ilk nokta, Tanrı siması ve parlaklığı gibi sıfatlar kullanmaktadır.⁵⁵ Bâb'ın ilk inananı Molla Hüseyin Buşrû'nin (ö. 1265/1849) davetini kabul ettiği geceyi anlatan Şevki Efendi, Buşrû'nin dilinden Bâb'ın peygamber olduğunu iddia etmekte, aynı zamanda kendiyi kıyaslanamayacak kadar yüce bir peygamberi müjdelediğini savunmaktadır.⁵⁶ Yani Şevki Efendi de Bahâullah gibi, Bâb'ın davetini açıkladığı ilk günden itibaren peygamber olduğunu ve kendisinden sonraki peygamberi müjdelediğini iddia etmektedir. Bu müjdeleme, bir peygamberin sonrakini haber vermesinden farklılık taşımaktadır. Bahâilerin iddiasına göre Bâb peygamber olsa da Bahâullah ondan çok daha yüce bir peygamberdir ve Bâb'ın asıl görevi Bahâullah'ı müjdelemek, onun için ortam hazırlamaktır.⁵⁷ Bâb'ın davetini izhar etmesinden sonra sadece altı yıl hayatta kalması, Bahâilerin onu müjdeci konumuna oturtmasını kolaylaştırmış olmalıdır. Dava belli bir kesim tarafından kabul görmüşken kurucunun hedeflerini gerçekleştirmeden öldürülmesi, davetin devamının tasarlanmasına kapı aralamış görünmektedir.

2.2. Bahâullah'ın Vadedilen Peygamber Olduğu İddiası

Bâb, davetine başladığı andan itibaren gelmesi beklenen Kâim'i müjdelemiştir. Peygamberlik iddiasında bulunduktan sonra bile bundan vazgeçmemiş, ancak müjdelenen gelişi 1511 yıl sonrasına ertelemiştir.⁵⁸ Gerek bu yoğun müjdeleme gerekse Bâb'ın davasını başlatmasından sadece altı sene sonra öldürülmesi, birçok kişinin beklenen Kâim olduğunu iddia etmesine yol açmıştır.⁵⁹ Bahâullah da söz konusu iddiada bulunanlardan biridir. Detayları aşağıda verildiği üzere bir süre uzlete çekilmesine rağmen olayların lehine gelişmesi, Bâbî toplum tarafından lider olarak görülmesinin yolunu açmış, doğru zamanda peygamberliğini ilan etmesine imkan hazırlamıştır.

Bahâullah'ın peygamberliğinin kabulünden sonra şekillenen Bahâî tarihinde, Bâb tarafından ortaya konan 1511 yıl şartı görmezden gelinmektedir. Bahâullah'ın zuhur zamanı konusunda, Bâb tarafından önemli addedilen 19 yılını ön plana çıkaran Şevki Efendi'nin iddiasına göre Bahâullah, 1279/1863 yılında, yani Bâb'ın davetini

⁵⁵ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 3.

⁵⁶ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 6.

⁵⁷ Bahâilere göre sadece Bâb değil, Hz. Âdem'den sonraki tüm peygamberler Bahâullah'ı müjdelemek için gönderilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Çam, "Osman Nuri Ergin'in Çalışmalarında Bahâilik Hareketi," 118.

⁵⁸ Bâb, *Beyân Farsî*, 2/16; Miller, *The Baha'i Faith*, 54.

⁵⁹ Miller, *The Baha'i Faith*, 95.

izhar edişinden 19 yıl sonra peygamberliğini ilan etmiştir.⁶⁰ Peygamberlik iddiasına giden süreç, Şah'a suikast düzenlenmesinden sonra Bahâullah'ın dört aylık hapis döneminde başlamaktadır. Hapisteyken birtakım vahiyler aldığı rivayet edilen Bahâullah, serbest bırakıldıktan sonra Bağdat'a sürülmüştür (1269/1853).⁶¹ Bahâullah'ın bu yılda vahiy almaya başlamasını Bâb'a dayandıran Şevki Efendi, milat kabul edilen 1260 yılından itibaren dokuz yıl geçince beklenen emrin ortaya çıkacağını savunmuştur. Ona göre Bahâullah 1269/1853 yılında, zindandayken peygamber olmuş ancak peygamberliğini on yıl boyunca gizlemek zorunda kalmıştır.⁶²

Şah'a suikast girişiminden sonra Bâbiler çok büyük bir baskıyla karşı karşıya kalınca Bâb'ın vekili Subh-i Ezel kendini gizlemek zorunda kalmıştır. Bâbilik gizlenen, öldürülen ve inancını terk eden tâbiler nedeniyle yok olma noktasına doğru sürüklenmiştir. Subh-i Ezel'in gizlenmek zorunda kalması Bâbiler arasında bir otorite boşluğuna neden olmuş ve onlarca kişi beklenen peygamber olduğu iddiasıyla ortaya çıkmıştır.⁶³ Bu durumun önünü almaya çalışan Bahâullah sorumluluk alarak Bâbiliği ayakta tutmaya çabalamış, ancak bunu yaparken henüz sistemini tamamlayamayan yeni dini, kendi fikirleriyle yeniden dizayn etmeye çalışmıştır. Henüz açıkça söylemese de Irak'ta bulunduğu süre zarfında Bâbilğin yeni lideri Subh-i Ezel'i yetersiz gördüğü ve Bâbilerle birtakım fikrî çatışmalar yaşadığı, Şevki Efendi'nin anlatılarından takip edilebilmektedir. Zikredilen tartışmalar sonucunda inzivaya çekilip iki yıl boyunca toplum içine çıkmayan Bahâullah'ın soyluluğu, bazı ileri gelen şahısların ona ulaşmasına ve onu tekrar topluma geri dönmeye ikna etmelerine yol

⁶⁰ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, çev. Suna Bozkır (Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, ts.), 123. Aşağıda değinildiği gibi bu tarih Bahâilerin özel bir önem atfettiği 19 sayısına denk getirilme çabalarının bir sonucu gibi görünmektedir. Nitekim Bahâi-Ezeli bölünmesi Bahâullah'ın 1866 yılındaki peygamberlik izharından sonra başlamıştır. Bu da onun peygamberliğini 19. yılda değil 22. yılda izhar ettiğini göstermektedir.

⁶¹ Muhammed Zerendi, *Nebil Tarihi*, çev. Minu Derahşan Sabet (İstanbul: Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, 2001), 388; Diğer Bâbilerin yoğun baskı altında olmasına karşın Bahâullah'ın dört aylık bir hapis hayatından sonra serbest bırakılmasının ve hâlâ yeni din adına tebliğde bulunuyor olmasının sebebi babasının vezir olması ve devlet erkânıyla yakınlığının bulunması olmalıdır. Abdülbaha, *Bazı Sorulara Cevaplar*, çev. Mecdi İnan (İstanbul: Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, 1996), 11.

⁶² Şevki Efendi bu gizlenmenin sebebini zuhurun büyüklüğüne bağlamaktadır. Ona göre bu büyüklük, zuhurun kademeli bir şekilde sunulmasını gerektirmiştir. Bk. Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 81.

⁶³ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 99.

açmıştır. Nitekim Şevki Efendi onun inzivaya çekilirken geri dönmeyi düşünmediğini söylediğini belirtmektedir.⁶⁴

Süleymaniye şehrine geri dönen Bahâullah burada, Subh-i Ezel'i gölgede bırakacak önemli bir şöret elde etmiştir. 1272/1856 yılında Süleymaniye'den Bağdat'a giden Bahâullah, kazandığı şöret ve Bâbilîğin dünya dini olamayacağını anlaması⁶⁵ gibi nedenlerle onu değiştirmeye, ona ekleme ve çıkarmalar yapmaya başlamıştır.⁶⁶ Bâbî topluluk üzerinde elde ettiği hakimiyet ve Bâbilîği değiştirme çabalarının bir sonucu olarak peygamberlik iddiasına hazırlanan Bahâullah'ın, Bağdat'tan İstanbul'a sürgün edildiği 1279/1863 yılında peygamberliğini açıkladığı söylene de bu iddianın doğru olmadığı ya da açıklamayı sadece yakınındakilere yaptığı anlaşılmaktadır. İki kardeş arasındaki krizin, 1282/1866 yılında, Bahâullah'ın Subh-i Ezel'e bir mektup yollayarak peygamber olduğunu söylemesiyle ortaya çıktığı⁶⁷ göz önüne alındığında, öncesinde yakınında bulunan Subh-i Ezel'in peygamberlik iddiasını duymadığı sonucuna varılabilir. Bu da Bahâullah'ın ya hiç peygamberlik iddiasında bulunmadığı ya da bunu çok gizli tuttuğu anlamına gelmektedir. Subh-i Ezel'in Bahâullah'ın Edirne'de dile getirdiği peygamberlik iddiasına destek vermemesi ve liderin kendisi olduğunu söylemesi üzerine Bâbî topluluk Bahâiler ve Ezeliler olarak ikiye bölünmüş, iki taraf arasında çatışmalar yaşanmış ve ileri gelen Bâbiler dahil olmak üzere bazı insanlar öldürülmüştür.⁶⁸ Subh-i Ezel'in Bahâullah'a destek vermemesi ve sonraki süreçte onu yalancılıkla suçlaması, Bahâiler tarafından çok kötü sıfatlarla anılmasına sebep olmuştur. Subh-i Ezel'in vekillliğini reddederek Bâb'ın kendinden sonra bir halef bırakmadığını savunan Şevki Efendi, onu Ebu Cehil'den daha kötü saymış ve onun Bahâî dini önündeki en büyük engellerden biri olduğunu dile getirmiştir.⁶⁹

Bâb, Bahâilerin iddia ettiği gibi ilk yazılarında, yüce bir şahsın gelişini çokça müjdelemektedir. Müjdelediği şahıs İsnâaşeriyye'nin gaib imamından başkası değildir ki Ali Muhammed'e Bâb denmesinin sebebi de budur. Kâim'i değil de kendisinden sonraki bir peygamberi müjdeleyen bir peygamber olsa, ona Bâb denmeyecektir. Peygamberlik iddiasında bulunduğu dönemde Bahâullah'ı müjdelemediği gibi, Bahâiler de böyle bir iddiada bulunmamaktadır. Bahâilerin iddiası

⁶⁴ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 94.

⁶⁵ Miller, *The Baha'i Faith*, 116.

⁶⁶ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 105.

⁶⁷ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 132.

⁶⁸ Miller, *The Baha'i Faith*, 100.

⁶⁹ Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 130.

onun en başından beri peygamber olduğu ve amacının Bahâullah'ı müjdelemek olduğunu yönündedir. Bâb'ın *Beyan* kitabına bakıldığında, yeni bir dinin hükümlerinin bulunduğu, Kur'an'a benzetilmeye çalışılan bir kitap görülmektedir. Hem Arapça hem de Farsça Beyan'da "Allah'ın zuhurunu gerçekleştireceği kişi" (من يظهره الله) ifadesiyle, Bâb'tan sonraki bir peygamberin geleceği müjdelenmekte ancak dönüş tarihi için en erken 1511 yıl sonrasına işaret edilmektedir.⁷⁰ Çalışma boyunca dile getirilen deliller görmezden gelinse bile Bahâilerin iddiası tarih engeline takılmaktadır. Bâb belki de Hz. Muhammed'in yapmadığını yapmak ya da gaib imam sonrası oluşan belirsizliğe engel olmak için kurduğu yeni dinin en az 1511 yıl devam edeceğini söylemiş, beklenen peygamberin ise bu tarihten sonra zuhur edeceğini kutsal kitabında belirtmiştir. Buna rağmen ölümü üzerinden henüz on altı yıl geçmişken Bahâullah, beklenen peygamberin kendisi olduğunu iddia ederek tarih sınırlamasını görmezden gelmiş ve hatta buna bir açıklama bile getirmemiştir.⁷¹ Tanrı'nın sadece yirmi iki yıl için bir peygamber gönderip ardından hemen yeni bir peygamber göndermesindeki çelişkiyi açıklamak yerine Bahâiler, Bâbilğin tarihini yeniden yazmak ve Bahâullah'ı reddeden Bâbî liderleri, ve özellikle Subh-i Ezel'i itibarsızlaştırmakla toplumu ikna etmeye çalışmıştır.⁷²

1266/1850 yılının yazında Bâb öldürüldüğünde ardından halife olarak kalan kişi Bahâullah değil ağabeyi Subh-i Ezel lakaplı Yahya Nurî olmuştur.⁷³ On sekiz⁷⁴ kişiden oluşan Hurûf-i hayy'in önde gelen ismi ve Hz. Muhammed'in rec'ati sayılan Kuddûs lakaplı Molla Ali Bârfürûşî'ye yakınlığıyla bilinen Yahya Nurî, onun emriyle bir süre Nur şehrinin sorumlusu olarak atanmıştır. Molla Ali'nin 1265/1849 yılındaki ölümünden sonra onun yerine geçen Yahya Nurî, aynı yıl içinde Bâb'ın halifesi olmuştur. Ona Subh-i Ezel lakabını takan Bâb, onun kendinden sonraki lider olarak belirlemiş ve bir tevki' ile bunu

⁷⁰ Bâb, *Beyân Farsî*, 2/16; Miller, *The Baha'i Faith*, 54.

⁷¹ Şevki Efendi'nin Bâbiler açısından özel bir önemi haiz 19 sayısına atfen, Bâb'ın davetini izhar edişinden 19 yıl sonrasına tarih vermesi, yine onun anlattısıyla çelişmektedir. Çünkü onun da belirttiği gibi Bahâullah peygamberliğini 1863'te değil 1866'da açıklamıştır. Şevki Efendi, *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*, 123.

⁷² Miller, *The Baha'i Faith*, 99-100.

⁷³ Subh-i Ezel hakkında detaylı bilgi için bk. Yasin İpek, "Subhi Ezel Mirza Yahya ve Ezeliler", *Bilimname* 45 (31 Ekim 2021), 43-78.

⁷⁴ Bâbilğe göre on sekiz harf, Hz. Muhammed, on iki imam, Fatıma ve dört sefirin rec'at etmiş halidir. Bk. Miller, *The Baha'i Faith*, 56.

ona bildirmiştir.⁷⁵ Bâb'ın ölümünden sonra on altı yıl boyunca Bâbilerin liderliğini Subh-i Ezel yapmıştır. Bu arada Bahâullah yeni din için aktif bir biçimde çalışmayı sürdürmüştür ancak kardeşi Subh-i Ezel'in liderliği altında ve onun adına faaliyette bulunmuştur. Edirne'ye sürülmelerinin üçüncü yılında (1283/1866) ise Bahâullah beklenen peygamberin kendisi olduğunu iddia ederek kardeşi Subh-i Ezel dahil tüm Beyan ehlini, diğer bir ifadeyle Bâbileri kendisine tabi olmaya çağırmıştır.⁷⁶

Bâbilik saflarına Subh-i Ezel'den önce katılan Bahâullah yaşça da ondan büyüktür ancak Bâb onu ne Hurûf-i hayy'e dahil etmiş ne de ona özel bir lakap vermiştir. Bahâî takviminin ilk ayı olan Bahâ lakabını da ona Bâb değil Kurratü'l-ayn⁷⁷ vermiştir.⁷⁸ Bâb'ın ölümünden sonraki süreçte kardeşi Subh-i Ezel'den daha aktif olması, yeni dinin liderliğine geçmesini kolaylaştırmış ve kendini Bâb'ın müjdelediği, gelmesi beklenen peygamber ilan etmesine ön ayak olmuştur. Bâb, gelmesi beklenen peygamberin en erken 1511 en geç 2001 yıl sonra zuhur edeceğini açıklamasına rağmen Bahâullah bunu görmezden gelmiş ve Bâb'ın yazdıklarına benzer yazılar yazarak kendini Bâb'tan çok daha yüce bir peygamber ve Tanrı'nın mazharı olarak kabul ettirmiştir. Subh-i Ezel'i itibarsızlaştırma ve kendisini reddeden Bâbileri öldürtme pahasına davasından geri adım atmayan Bahâullah, Bâbî toplumun liderliğini ele almada istediği sonuca ulaşmıştır. Hem Bâbiliği hem de Subh-i Ezel'i geride bırakmayı başaran yeni peygamberin adıyla kurulan dinî hareket, günümüzde yüzlerce ülkede temsilcilik açan kurumsal bir kimliğe kavuşmuştur.

Sonuç

Bâbiliği kendisine temel olarak kullanan Bahâilik, müstakil bir din olduğunu kabul ettirebilmek için Bâbiliği de müstakil bir din saymıştır. Bâbiliğin tarihine bakıldığında ise onun bir din olmaktan ziyade İsnâaşeriyye içinde aşırı bir akımdan ibaret olduğuna şahit olunmaktadır. Bâbiliğin kurucusu olan Bâb'ın ilk amacı muhtemelen yeni bir din kurmak değil, İsnâaşeriyye tarihinde daha önce denemiş ve kimi zaman başarılı olsa da çoğu zaman sert tepkiyle karşılaşmış bir olguyla ön plana çıkmaktır. Gaib on ikinci imamın bâbı olduğu iddiasıyla harekete geçen Bâb, yoğun baskılar sonucunda,

⁷⁵ Miller, *The Baha'i Faith*, 71-73; Cânî, *Nuketü'l-kâf*, 244.

⁷⁶ Miller, *The Baha'i Faith*, 94-95.

⁷⁷ Hurûf-i hayy arasındaki tek kadındır. Bâbilere göre Fatıma'nın rec'at etmiş halidir. Kurratü'l-ayn lakabı kendisine Kâzım Reştî tarafından verilmiştir. Bâb ise onu Tâhire lakabıyla çağırmıştır. Amanat, *Resurrection and Renewal*, 295.

⁷⁸ Miller, *The Baha'i Faith*, 119.

ikinci aşama olarak imamın kendisi olduğunu ileri sürmüş, bununla da kabul görmeyince yeni bir din başlatma yoluna gitmiştir.

Bâb'ın davetini başlattığı 1260/1844 yılından öldürüldüğü 1266/1850 tarihine kadar geçen altı yıllık dava süreci takip edildiğinde büründüğü üç farklı şahsiyetin hiçbirinde Bahâiliğin iddiasını destekleyecek bir delile ulaşılamamaktadır. Bâb'ın ilk aşamada iddia ettiği bâblık makamıyla ikinci aşamadaki kâimlik, İsnâaşeriyye'nin imamet teorisiyle ilgili olduğundan Şîa, dolayısıyla İslâm dairesi içindeki iddialardır. Söz konusu iddialar yeni bir din olduğunu iddia eden Bahâiliğin alt yapısını oluşturmak için delil olarak kullanılacak mahiyette değildir. Adı geçen iki evrenin ardından gelen peygamberlik mertebesi, Bahâiliğin iddialarıyla bir yönden uyussa da Bahâilerin ilk andan itibaren Bâb'ı peygamber saymasıyla çelişmektedir.

Bahâiler çeşitli motivasyonlarla Bâb'ın davetinin başından beri müjdecî peygamber olduğunu iddia etmişler ve bu iddiayla Bahâiliğin temellerini oturtmaya çalışmışlardır. Buna karşılık Bâb'ın davetine, yazılarına ve en önemlisi kendisine indiği kabul edilen *Beyan*'a bakıldığında, durumun bu şekilde gelişmediği müşahede edilmektedir. Bâb'ın ilk yıllarda bir müjdecî konumunda olduğu doğrudur ancak müjdelediği kişi Bahâullah değil, dönüşü beklenen gaib on ikinci imamdır. Öte yandan bir süre sonra Bâb, beklenen imamın da kendisi olduğunu savunmuş, bununla da yetinmeyip kendisine Allah tarafından kitap indirilen peygamber olduğunu iddia etmiştir. Peygamberlik aşamasından sonra hâlâ bir peygamberi müjdelemesi, muhtemelen onun önceki söz ve yazılarında Kâim'e çok fazla çağrıda bulunması sebebiyledir. Davetinin başından peygamberliğine kadar süreklî Kâim'in gelişini müjdeleyen Bâb, önceki iddialarıyla çelişmemek için müjdelemeye devam etmek zorunda kalmış olmalıdır.

Kaynakça

- Abdûlbaha. *Bazı Sorulara Cevaplar*. çev. Mecdi İnan. İstanbul: Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, 2. Basım, 1996.
- Amanat, Abbas. *Resurrection and Renewal: The Making of the Babi Movement in Iran, 1844-1850*. Los Angeles: Kalimât Press, 2005.
- Arjomand, Said Amir. "The Crisis of the Imamate and the Institution of Occultation in Twelver Shiism: A Sociohistorical Perspective". *International Journal of Middle East Studies* 28/4 (Kasım 1996), 491-515.
- Arjomand, Said Amir. *The Shadow of God and the Hidden Imam: Religion, Political Order and Societal Change in Shiite Iran from the Beginning to 1890*. Chicago: Univ. Pr, 1987.
- Bâb. *Beyân Farsî*, ts.

- Bâb. "Sahife-i Adliyye". *Mecmu'a-i Âsar-i Hazreti A'lâ*. ed. Lâmi'. 82/134-205. INBA, 1957. <https://afnanlibrary.org/inba-volume-82/>
- Baha' Allâh. *The Kitâb-i Akdas*. Bahâ'i World Center, 2005.
- Bal, Hüseyin. *Bahailik Bir Din Midir: Sosyolojik Bir Araştırma*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2011.
- Bayat, Mongol. *Mysticism and Dissent: Socioreligious Thought in Qajar Iran*. New York: Syracuse University Press, 1982.
- Cânî. *Nuktetü'l-kâf*. ed. Edward Brown. Leiden: Brill, 1910.
- Çam, Süleyman. "İhsan Mahvi'nin Mahfil Mecmuasındaki Makaleleri Bağlamında Bâbilik ve Bahâilik." *Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4/2 (2021), 346-361.
- Çam, Süleyman. "Mehmet Râif Organ'a Göre Bâbilik/Bahâilik Hareketi ve Bu Harekete Yönelttiği Bazı Tenkitleri." *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2022), 184-219.
- Çam, Süleyman. "Osman Nuri Ergin'in Çalışmalarında Bahâilik Hareketi." *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/2 (2022), 107-123.
- Fığlalı, Ethem Ruhi - Şimşek, Ramazan. "Bahâilik ve Kitabü'l-Akdes (Türkçe Çeviri)". *e-Makalat* 3/2 (2010), 7-144.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Bâbilik ve Bahâilik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Hakyemez, Cemil. *İmamiyye Şiası ve Temel Kavramları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Hakyemez, Cemil. *Şia'da Gaybet İnanıcı ve Gaip On İkinci İmam el-Mehdî*. Ankara: İSAM, 2. Basım, 2016.
- İpek, Yasin. "Subhi Ezel Mirza Yahya ve Ezeliler". *Bilimname* 45 (31 Ekim 2021), 43-78. <https://doi.org/10.28949/bilimname.951638>
- İpek, Yasin. *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahailik ve Türkiye'de Bahailer*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020.
- Knysh, Alexander. *Tasavvuf Tarihi*. çev. Nurullah Koltaş. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Meçin, Buşra Arslan. "Şeyh Ahmed Ahsâ'îye Göre Hurkalyâ". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2020), 731-751.
- Miller, William McElwee. *The Baha'i Faith: Its History and Teachings*. California: William Carey Library, 1974.
- Pîrâ, Suâd - Özgüdenli, Osman Gazi. "Nâsırüddin Şah." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/405-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Smith, Peter - Collins, William P. "Babi and Baha'i Millennialism". *The Oxford handbook of millennialism*. ed. Catherine Wessinger. 474-491. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2011.
- Subhânî, Ğafar - Shah-Kazemi, Reza. *Doctrines of Shi'i Islam: A Compendium of Imami Beliefs and Practices*. London: Tauris [u.a.], 2011.
- Şevki Efendi. *Bahai Dininin 1. Yüz Yılı*. çev. Suna Bozkır. Bahai Eserleri Basım ve Dağıtım AŞ, ts.
- Tûsî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan et-. *Kitâbü'l-gaybe*. thk. İbâdullah Tahrânî - Ahmed Nâsîh. Kum: Müessesetü'l-Me'arifî'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1425.
- Yurdagür, Metin. "Bab". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/359. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Zabihi-Moghaddem, Siyamak. "The Bâbî-State Conflict in Mâzandarân: Background, Analysis and Review of Sources". *Studies in modern religions and religious movements and the Babi-Baha'i faiths*. ed. Moshe Sharon. 179-225. Numen book series. Studies in the history of religions, v. 104. Leiden ; Boston: Brill, 2004.

Extended Summary

Bahâ'ism asserts that it is a distinct religion rather than a movement that originated within Islam. To support this assertion, it posits that Bâbism, its precursor, is also a distinct religion. According to them, the Bâbî religion was founded in 1260/1844 only to herald Bahâ'î religion that announced twenty-two years later in 1283/1866. Contrary to the Bahâ'î claim, the founder of the Bâbism, 'Ali Muḥammad, did not aim to establish a new religion. Instead, he sought to reform the Ithnâ 'Ashariyya, one of the branches of Shī'â. The study focuses on the first call and invitation phases of 'Ali Muḥammad's, also known as Bâb, in order to demonstrate that the claims of the Bahâ'îs do not correspond with the historical data. In the first part of the study, the Bahâ'îs' claims that 'Ali Muḥammad founded a new religion are discussed through their sources. The sources show that the Bahâ'îs regarded the Bâb as a prophet, but they placed him below the level of Bahâ' Allâh. According to them, the Bâb's duty was to announce Bahâ' Allâh and prepare society for his arrival. Under the second heading, the text analyses the background

of 'Ali Muḥammad's claim of bābhood, assuming he was not a prophet. According to this, 'Ali Muḥammad's claim to be a Bāb is related to his character, educational life and especially the Shaykhiyya. The Shaykhiyya, which brought a different approach to the Ithnā 'Ashariyya theory of imamate, influenced the Bāb. The Bāb became involved in the Shaykhiyya, which had the largest share in his doctrine, through the teaching circles of Kāzīm Rashtī. Due to the Shaykhiyya's belief, 'Ali Muḥammad claimed the Bāb that imāms are superhuman beings and gateways to God, and that there must be a Perfect Shī'ā in every period to access them. The third section of the study focuses on the Bāb's initial proclamation. Under this heading, its emergence in 1260/1844 with the claim that it was the Bāb of the Ithnā 'Asharī absent imām was tried to be revealed with historical data. The following heading summarizes the six-years period of Bāb's call and the changes in his message. 'Ali Muḥammad began his da'wah as Bāb, but he intended to claim to be qā'im. However, he postponed this claim due to the hostile environment and intense opposition. He was subjected to severe pressure, interrogations, and torture, which led him to declare that he was, in fact qā'im, not Bāb. When 'Ali Muḥammad claimed to be the Bāb, he was not accepted by the Ithnā 'Asharī community. He later claimed to the Imām, but still faced reactions and pressures. Recognizing that he would not be accepted by the Shī'ite community and realizing that his followers were loyal to him, he decided to separate himself from the religion from which he had emerged. In the last two years of his life, he declared himself a prophet, claiming to have brought a new sharī'a and that Islam had been abrogated. This defense led to his accusation of heresy by the Muslim Shī'ite authority and subsequent execution. Bāb appointed Yaḥyā Nūrī, also known as Ṣubḥ-i Azal, as his successor before his death. In his holy book, which was allegedly revealed to him by God, Bāb predicted the arrival of a prophet after him and indicated that the next prophet would not appear until at least 1511 years had passed. Sixteen years after Bāb's death, Bahā' Allāh, the elder brother of Ṣubḥ-i Azal, claimed to be the prophet predicted by Bāb and announced the emergence of a new religion, Bahā'ism. Bahā' Allāh altered the history of Bābism by arguing that the Bāb's purpose was to herald him. Despite Ṣubḥ-i Azal's objections, Bahā'ism succeeded in attracting the Bābī community to its ranks. The study concludes that the claims of the Bahā'īs do not align with historical data. It suggests that Bābism originated as a desire for reform within the Ithnā 'Ashariyya, and evolved into a religion due to prevailing conditions. The study also indicates that Bābism did not intend to establish an independent religion from the outset, as Bahā'īs claimed.

Based on this conclusion, it can be stated that the historical data that Bahâîs attempted to manipulate in their efforts to distance themselves from Islam did not support their claims, and they should be considered a heretical Islamic sect rather than an independent religion.